

Samling af Afgørelser

DOMSTOLENS DOM (Store Afdeling)

23. april 2020 *

»Præjudiciel forelæggelse – ligebehandling med hensyn til beskæftigelse og erhverv – direktiv 2000/78/EF – artikel 3, stk. 1, litra a), artikel 8, stk. 1, og artikel 9, stk. 2 – forbud mod forskelsbehandling på grund af seksuel orientering – vilkårene for adgang til lønnet beskæftigelse og erhvervsmæssig beskæftigelse – begreb – offentlige udtalelser imod ansættelse af homoseksuelle – artikel 11, stk. 1, artikel 15, stk. 1, og artikel 21, stk. 1, i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder – beskyttelse af rettigheder – sanktioner – juridisk person, der repræsenterer en kollektiv interesse – søgsmålskompetence uden at handle på vegne af en bestemt klager, eller når der ikke findes en krænket person – ret til erstatning«

I sag C-507/18,

angående en anmodning om præjudiciel afgørelse i henhold til artikel 267 TEUF, indgivet af Corte suprema di cassazione (kassationsdomstol, Italien) ved afgørelse af 30. maj 2018, indgået til Domstolen den 2. august 2018, i sagen

NH

mod

Associazione Avvocatura per i diritti LGBTI – Rete Lenford,

har

DOMSTOLEN (Store Afdeling),

sammensat af præsidenten, K. Lenaerts, vicepræsidenten, R. Silva de Lapuerta, afdelingsformændene J.-C. Bonichot, M. Vilaras, E. Regan, P.G. Xuereb og I. Jarukaitis (refererende dommer) samt dommerne J. Malenovský, L. Bay Larsen, T. von Danwitz, C. Toader, F. Biltgen, K. Jürimäe, C. Lycourgos og N. Piçarra,

generaladvokat: E. Sharpston,

justitssekretær: fuldmægtig R. Schiano,

på grundlag af den skriftlige forhandling og efter retsmødet den 15. juli 2019,

efter at der er afgivet indlæg af:

- NH ved avvocati C. Taormina og G. Taormina,
- Associazione Avvocatura per i diritti LGBTI – Rete Lenford ved avvocato A. Guariso,

* Processprog: italiensk.

- den italienske regering ved G. Palmieri, som befuldmægtiget, bistået af avvocato dello Stato G. De Socio,
 - den græske regering ved E.-M. Mamouna, som befuldmægtiget,
 - Europa-Kommissionen ved B.-R. Killmann og D. Martin, som befuldmægtigede,
- og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse i retsmødet den 31. oktober 2019,
afsagt følgende

Dom

- 1 Anmodningen om præjudiciel afgørelse vedrører fortolkningen af artikel 2, 3 og 9 i Rådets direktiv 2000/78/EF af 27. november 2000 om generelle rammebestemmelser om ligebehandling med hensyn til beskæftigelse og erhverv (EFT 2000, L 303, s. 16).
- 2 Denne anmodning er blevet indgivet i forbindelse med en sag mellem NH og Associazione Avvocatura per i diritti LGBTI – Rete Lenford (herefter »Associazione«) vedrørende NH's udtalelser i en radioudsendelse, ifølge hvilke han ikke ønsker at samarbejde med homoseksuelle i sit advokatfirma.

Retsforskrifter

EU-retten

Chartret

- 3 Under overskriften »Ytrings- og informationsfrihed« bestemmer artikel 11 i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder følgende i stk. 1:

»Enhver har ret til ytringsfrihed. Denne ret omfatter meningsfrihed og frihed til at modtage eller meddele oplysninger eller tanker uden indblanding fra offentlig myndighed og uden hensyn til landegrænser.«
- 4 Chartrets artikel 15 med overskriften »Erhvervsfrihed og ret til at arbejde« fastsætter følgende i stk. 1:

»Enhver har ret til at arbejde og til at udøve et frit valgt eller accepteret erhverv.«
- 5 I chartrets artikel 21 vedrørende forbud mod forskelsbehandling er følgende anført i stk. 1:

»Enhver forskelsbehandling på grund af køn, race, farve, etnisk eller social oprindelse, genetiske anlæg, sprog, religion eller tro, politiske eller andre anskuelser, tilhørsforhold til et nationalt mindretal, formueforhold, fødsel, handicap, alder, seksuel orientering eller ethvert andet forhold er forbudt.«

Direktiv 2000/78

6 9., 11., 12. og 28. betragtning til direktiv 2000/78 har følgende ordlyd:

»(9) Beskæftigelse og erhverv er afgørende områder, når det gælder om at sikre lige muligheder for alle og bidrage effektivt til, at alle borgere kan deltage i fuldt omfang i det økonomiske, kulturelle og sociale liv, og til den personlige udvikling.

[...]

(11) Forskelsbehandling på grund af [...] seksuel orientering kan hindre opfyldelsen af målene i [EUF-]traktaten, særlig opnåelsen af et højt beskæftigelsesniveau og et højt socialt beskyttelsesniveau, højnelse af levestandarden og livskvaliteten, økonomisk og social samhørighed og solidaritet samt fri bevægelighed for personer.

(12) Med henblik herpå bør enhver form for direkte eller indirekte forskelsbehandling på grund af race eller etnisk oprindelse inden for de områder, der er dækket af dette direktiv, forbydes overalt i [Unionen]. [...]

[...]

(28) Dette direktiv fastsætter mindstekrav og giver således medlemsstaterne mulighed for at opretholde eller indføre gunstigere bestemmelser. [...]«

7 Dette direktivs artikel 1 bestemmer:

»Formålet med dette direktiv er, med henblik på at gennemføre princippet om ligebehandling i medlemsstaterne, at fastlægge en generel ramme for bekæmpelsen af forskelsbehandling med hensyn til beskæftigelse og erhverv på grund af religion eller tro, handicap, alder eller seksuel orientering.«

8 Det nævnte direktivs artikel 2 med overskriften »Begrebet forskelsbehandling« fastsætter:

»1. I dette direktiv betyder princippet om ligebehandling, at ingen må udsættes for nogen form for direkte eller indirekte forskelsbehandling af nogen af de i artikel 1 anførte grunde.

2. I henhold til stk. 1

a) foreligger der direkte forskelsbehandling, hvis en person af en eller flere af de i artikel 1 anførte grunde behandles ringere, end en anden i en tilsvarende situation bliver, er blevet eller ville blive behandlet

b) foreligger der indirekte forskelsbehandling, hvis en tilsyneladende neutral bestemmelse, betingelse eller praksis vil stille personer med en bestemt religion eller tro, et bestemt handicap, personer, som tilhører en bestemt aldersgruppe, eller personer med en bestemt seksuel orientering, særlig ufordelagtigt i forhold til andre personer, medmindre

i) den pågældende bestemmelse, betingelse eller praksis er objektivt begrundet i et legitimt mål, og midlerne til at opfylde det er hensigtsmæssige og nødvendige [...]

[...]«

- 9 Samme direktivs artikel 3 definerer direktivets anvendelsesområde. Denne artikels stk. 1, litra a), har følgende ordlyd:

»Inden for rammerne af [Unionens] beføjelser finder dette direktiv anvendelse både i den offentlige og den private sektor, herunder offentlige organer, på alle personer for så vidt angår:

- a) vilkårene for adgang til lønnet beskæftigelse, udøvelse af selvstændig erhvervsvirksomhed og erhvervsmæssig beskæftigelse, herunder udvælgelseskriterier og ansættelsesvilkår, uanset sektor eller branche og uanset niveau i erhvervshierarkiet, herunder i henseende til forfremmelse.«
- 10 Artikel 8 i direktiv 2000/78 med overskriften »Mindstekrav« bestemmer i stk. 1:
- »Medlemsstaterne kan vedtage eller opretholde bestemmelser, som er gunstigere for beskyttelsen af princippet om ligebehandling end bestemmelserne i dette direktiv.«

- 11 Dette direktivs artikel 9, der henhører under direktivets kapitel II, vedrører retsmidler og håndhævelse. Denne artikel med overskriften »Klageadgang« fastsætter i stk. 2:

»Medlemsstaterne sikrer, at foreninger, organisationer og andre juridiske personer, der efter kriterierne i deres nationale ret har en legitim interesse i at sikre, at dette direktivs bestemmelser overholdes, er berettigede til – enten på vegne af eller til støtte for klageren med dennes godkendelse – at indtræde som part i klagen til retslige og/eller administrative instanser med henblik på håndhævelse af forpligtelserne i dette direktiv.«

- 12 Nævnte direktivs artikel 17 med overskriften »Sanktioner« fastsætter:

»Medlemsstaterne fastsætter, hvilke sanktioner der skal anvendes ved overtrædelse af de nationale bestemmelser, der er vedtaget til gennemførelse af dette direktiv, og tager alle nødvendige skridt til at sikre deres iværksættelse. Sanktionerne, der kan indebære, at der ydes ofret skadeserstatning, skal være effektive, stå i rimeligt forhold til overtrædelsen og have afskrækkende virkning. [...]«

Italiensk ret

- 13 Decreto legislativo n. 216 – Attuazione della direttiva 2000/78 per la parità di trattamento in materia di occupazione e di condizioni di lavoro (lovdekret nr. 216 om gennemførelse af direktiv 2000/78 om generelle rammebestemmelser om ligebehandling med hensyn til beskæftigelse og erhverv) af 9. juli 2003 (GURI nr. 187, af 13.8.2003, s. 4), i den affattelse, der finder anvendelse på tvisten i hovedsagen (herefter »lovdekret nr. 216«), bestemmer følgende i artikel 2, stk. 1, litra a):

»I dette direktiv [...] forstås princippet om ligebehandling som fraværet af enhver direkte eller indirekte forskelsbehandling på grund af religion, tro, handicap, alder eller seksuel orientering. Dette princip indebærer, at der ikke må foreligge direkte eller indirekte forskelsbehandling som defineret i det følgende:

- a) Der foreligger direkte forskelsbehandling, hvis en person på grund af religion, tro, handicap, alder eller seksuel orientering behandles ringere, end en anden i en tilsvarende situation bliver, er blevet eller ville blive behandlet.«

14 Dette lovdekrets artikel 3, stk. 1, litra a), har følgende ordlyd:

»Princippet om ligebehandling uanset religion, tro, handicap, alder og seksuel orientering finder anvendelse på alle inden for såvel den offentlige som den private sektor, idet de skal sikres retsbeskyttelse i overensstemmelse med de i artikel 4 anførte formelle krav, særlig inden for følgende områder:

a) adgang til lønnet beskæftigelse, udøvelse af selvstændig erhvervsvirksomhed og erhvervsmæssig beskæftigelse, herunder udvælgelseskriterier og ansættelsesvilkår.«

15 Dette lovdekrets artikel 5 fastsætter:

»1. Fagforeninger, sammenslutninger og organisationer, som repræsenterer den krænkede ret eller interesse i kraft af en fuldmagt, som for at være gyldig skal være udstedt ved bekræftet dokument eller privat oprettet og bekræftet dokument, har søgsmålskompetence i medfør af artikel 4, på vegne af eller til støtte for ofret for forskelsbehandlingen, mod den fysiske eller juridiske person, som kan stilles til ansvar for den diskriminerende adfærd eller handling.

2. Personerne i stk. 1 har også søgsmålskompetence i tilfælde af kollektiv forskelsbehandling, såfremt ofrene for forskelsbehandlingen ikke kan identificeres direkte og umiddelbart.«

Twisten i hovedsagen og de præjudicielle spørgsmål

16 Det fremgår af de for Domstolen fremlagte sagsakter, at NH er advokat, og at Associazione er en sammenslutning af advokater, der forsvarets retsbeskyttelsen for lesbiske, bøsser, biseksuelle, transpersoner eller interkønnede (LGBTI).

17 På baggrund af de bemærkninger, som NH havde fremsat, der indeholdt en forskelsbehandlende adfærd på grund af arbejdstagernes seksuelle orientering i strid med artikel 2, stk. 1, litra a), i lovdekret nr. 216, lagde Associazione sag an mod NH ved Tribunale di Bergamo (retten i Bergamo, Italien).

18 Ved kendelse af 6. august 2014 fastslog denne retsinstans i sin egenskab af arbejdsret, at NH's adfærd, hvorved han i forbindelse med et interview i en radioudsendelse havde udtalt, at han ikke ville ansætte eller arbejde sammen med homoseksuelle i sit advokatfirma, var ulovlig, idet den var udtryk for direkte forskelsbehandling. På denne baggrund tilpligtede Tribunale di Bergamo (retten i Bergamo) NH at betale Associazione 10 000 EUR i skadeserstatning og fastslog, at denne kendelse skulle offentliggøres i uddrag i en landsdækkende avis.

19 Ved dom af 23. januar 2015 forkastede Corte d'appello di Brescia (appeldomstolen i Brescia, Italien) NH's kære af den nævnte kendelse.

20 NH iværksatte kassationsappel af denne dom til den forelæggende ret, Corte suprema di cassazione (kassationsdomstolen, Italien). Til støtte for denne appel har NH bl.a. gjort gældende, at der forelå en ukorrekt anvendelse af artikel 5 i lovdekret nr. 216, for så vidt som appelinstansen havde anerkendt Associaziones søgsmålskompetence, og en tilsidesættelse eller en ukorrekt anvendelse af dette lovdekrets artikel 2, stk. 1, litra a), og artikel 3, med den begrundelse, at han ikke havde givet udtryk for en holdning vedrørende advokathvervet i sin egenskab af arbejdsgiver, men som almindelig borger, og at de omtvistede udtalelser var løsrevet fra enhver faktisk arbejdsmæssig sammenhæng.

- 21 Den forelæggende ret har anført, at appelinstansen i sin dom fastslog dels, at »i en samtale i forbindelse med en radioudsendelse afgav [NH] en række udsagn i takt med samtalepartnerens forespørgsler [...] til støtte for sin overordnede modvilje mod en bestemt kategori af personer, som han ikke ønsker omkring sig i sit firma [...] eller om muligt blandt sine samarbejdspartnere«, dels, at der hverken forelå en igangværende ansættelsesprocedure eller var planer om at afholde en sådan.
- 22 I denne sammenhæng ønsker den forelæggende ret for det første oplyst, om en sammenslutning af advokater, såsom Associazione, udgør en repræsentativ enhed som omhandlet i artikel 9, stk. 2, i direktiv 2000/78. I denne henseende har den forelæggende ret navnlig anført, at Kommissionens henstilling 2013/396/EU af 11. juni 2013 om fælles principper for kollektive retsmidler i medlemsstaterne til opnåelse af pålæg, forbud eller erstatning i forbindelse med tilsidesættelse af rettigheder i henhold til EU-retten (EUT 2013, L 201, s. 60), og Kommissionens meddelelse (COM(2013) 401 final) til Europa-Parlamentet, Rådet, Det Europæiske Økonomiske og Sociale Udvalg og Regionsudvalget, der har overskriften »På vej mod en europæisk horisontal ramme for kollektive retsmidler«, opregner blandt de relevante kriterier for at fastlægge en enheds søgsmålskompetence, ikke blot forbindelsen mellem det formål, der er fastlagt i den omhandlede enheds vedtægter og de rettigheder, som påstås krænkede, men ligeledes det forhold, at denne enhed ikke arbejder med gevinst for øje.
- 23 I den foreliggende sag er Associaziones søgsmålskompetence blevet anerkendt under hensyntagen til sammenslutningens vedtægter, ifølge hvilke denne sammenslutning har »til formål at bidrage til at udvikle og fremme en kultur med og overholdelse af [LGBTI]-personers rettigheder ved at pådrage sig retsvæsenets opmærksomhed« og »at oprette et advokatnetværk [...] [samt at] fremme og promovere retsbeskyttelsen samt anlæggelsen af kollektive søgsmål ved nationale og internationale retsinstanser«.
- 24 Den forelæggende ret har præciseret, at når arbejdspladsrelateret forskelsbehandling i henhold til italiensk ret ikke udøves mod et identificeret offer, men mod en personkategori, anerkender artikel 5, stk. 2, i lovdekret nr. 216 ganske vist søgsmålskompetencen for de enheder, der er anført i denne bestemmelse, som anses for at være repræsentative for alle de krænkede personers interesser. Ikke desto mindre er den forelæggende ret i tvivl om, hvorvidt en sammenslutning af advokater, der har som hovedformål at tilbyde juridisk bistand til LGBTI-personer, alene på baggrund af, at det i sammenslutningens vedtægter er fastsat, at den ligeledes har til formål at fremme overholdelsen af disse personers rettigheder, kan anses for at have søgsmålskompetence, herunder i forbindelse med erstatningskrav, i forhold til arbejdspladsrelateret forskelsbehandling på grundlag af sammenslutningens egen direkte interesse.
- 25 Den forelæggende ret ønsker for det andet oplyst, hvilke grænser lovgivningen til bekæmpelse af forskelsbehandling med hensyn til beskæftigelse og erhverv sætter for udøvelsen af ytringsfriheden. Den forelæggende ret har anført, at anvendelsesområdet for den beskyttelse mod forskelsbehandling, som gives ved direktiv 2000/78 og lovdekret nr. 216, omfatter uddannelsessituationer og situationer vedrørende et arbejdsforholds opfyldelse og opløsning, og således påvirker det økonomiske initiativ. Det forekommer imidlertid den forelæggende ret, at disse retsakter ikke har noget forhold til ytringsfriheden eller synes at tilsigte en begrænsning af denne. Desuden er anvendelsen af disse retsakter betinget af, at der foreligger en faktisk risiko for forskelsbehandling.
- 26 Følgelig ønsker den forelæggende ret oplyst, om det for at kunne fastslå, at der er tale om en situation vedrørende adgang til lønnet beskæftigelse, som er omfattet af direktiv 2000/78 og den nationale lovgivning, der gennemfører dette direktiv, er nødvendigt, at der som minimum er foretaget en individuel ansættelsessamtale, eller at der foreligger et offentligt udbud af stillinger, og såfremt dette ikke er tilfældet, om enkle udtalelser, der ikke i det mindste indeholder kendetegn på at være et offentligt udbud af stillinger, er beskyttet af ytringsfriheden.

27 På denne baggrund har Corte suprema di cassazione (kassationsdomstol) besluttet at udsætte sagen og forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

- »1) Skal artikel 9 i direktiv [2000/78] fortolkes således, at en sammenslutning af advokater, der har specialiseret sig i retsbeskyttelse af en kategori af personer med anden seksuel orientering, og hvis vedtægter erklærer, at sammenslutningen har til formål at fremme kulturen og respekten for kategoriens rettigheder, automatisk skal opfattes som eksponent for en fælles interesse og som en formodet nonprofit-organisation, der har søgsmålskompetence, og i denne forbindelse også kan anlægge erstatningssøgsmål, i tilfælde af handlinger, som anses for at være udtryk for forskelsbehandling af denne kategori?
- 2) Omfatter anvendelsesområdet for beskyttelsen mod forskelsbehandling i medfør af direktiv [2000/78], ifølge den korrekte fortolkning af dets artikel 2 og 3, en erklæring, som er fremført inden for rammerne af ytringsfriheden, og som er vendt mod kategorien af homoseksuelle, hvormed den adspurgte i et interview i et radiounderholdningsprogram har erklæret, at han aldrig ville ansætte eller samarbejde med homoseksuelle i sin [advokat]virksomhed, selv om han på det omhandlede tidspunkt ikke gennemførte eller havde til hensigt at gennemføre en rekruttering?»

De præjudicielle spørgsmål

Det andet spørgsmål

- 28 Det skal indledningsvis bemærkes, at den forelæggende ret med det andet spørgsmål, der behandles først, både henviser til artikel 2 i direktiv 2000/78 vedrørende begrebet forskelsbehandling og til direktivets artikel 3 vedrørende dette direktivs anvendelsesområde. Det fremgår imidlertid af anmodningen om præjudiciel afgørelse, at hovedsagen ikke handler om, hvorvidt NH's udtalelser er omfattet af begrebet »forskelsbehandling«, således som dette begreb er defineret i den første af disse bestemmelser, men spørgsmålet om, hvorvidt disse udtalelser under hensyntagen til de omstændigheder, hvorunder de er blevet afgivet, er omfattet af det nævnte direktivs materielle anvendelsesområde, for så vidt som dette i henhold til artikel 3, stk. 1, litra a), omfatter »vilkårene for adgang til lønnet beskæftigelse [...] og erhvervsmæssig beskæftigelse, herunder udvælgelseskriterier og ansættelsesvilkår«.
- 29 Følgelig skal det lægges til grund, at den forelæggende ret med det andet spørgsmål nærmere bestemt ønsker oplyst, om begrebet »vilkårene for adgang til lønnet beskæftigelse [...] og erhvervsmæssig beskæftigelse«, der er indeholdt i artikel 3, stk. 1, litra a), i direktiv 2000/78, skal fortolkes således, at dette begreb omfatter udtalelser fra en person i forbindelse med en audiovisuel udsendelse, ifølge hvilke denne person aldrig ville ansætte eller samarbejde med personer med en bestemt seksuel orientering i sin virksomhed, til trods for at der ikke forelå en igangværende ansættelsesprocedure eller var planer om at gennemføre en sådan.
- 30 Artikel 3, stk. 1, litra a), i direktiv 2000/78 fastsætter, at inden for rammerne af Unionens beføjelser finder dette direktiv anvendelse både i den offentlige og den private sektor, herunder offentlige organer, på alle personer for så vidt angår vilkårene for adgang til lønnet beskæftigelse, udøvelse af selvstændig erhvervsvirksomhed og erhvervsmæssig beskæftigelse, herunder udvælgelseskriterier og ansættelsesvilkår, uanset branche og uanset niveau i erhvervshierarkiet, herunder i henseende til forfremmelse.
- 31 Dette direktiv henviser ikke til medlemsstaternes ret med henblik på at definere begrebet »vilkårene for adgang til lønnet beskæftigelse [...] og erhvervsmæssig beskæftigelse«. Det følger imidlertid af såvel kravene om en ensartet anvendelse af EU-retten som af lighedsprincippet, at en bestemmelse i EU-retten, som ikke indeholder nogen udtrykkelig henvisning til medlemsstaternes ret med henblik på

at fastlægge dens betydning og rækkevidde, normalt skal undergives en selvstændig og ensartet fortolkning i hele Unionen (jf. i denne retning dom af 18.10.2016, Nikiforidis, C-135/15, EU:C:2016:774, præmis 28, og af 26.3.2019, SM (barn, der er sat under den algeriske kafala-ordning), C-129/18, EU:C:2019:248, præmis 50).

- 32 Da det nævnte direktiv ikke definerer begrebet »vilkårene for adgang til lønnet beskæftigelse [...] og erhvervsmæssig beskæftigelse«, bør dette fortolkes i overensstemmelse med dets sædvanlige betydning i almindelig sprogbrug, idet der skal tages hensyn til den kontekst, hvori det anvendes, og de mål, der forfølges med den lovgivning, som det udgør en del af (jf. i denne retning dom af 3.9.2014, Deckmyn og Vrijheidsfonds, C-201/13, EU:C:2014:2132, præmis 19, og af 29.7.2019, Spiegel Online, C-516/17, EU:C:2019:625, præmis 65).
- 33 Hvad angår ordlyden af artikel 3, stk. 1, litra a), i direktiv 2000/78 skal det bemærkes, at udtrykket »vilkårene for adgang til lønnet beskæftigelse [...] og erhvervsmæssig beskæftigelse« i almindelig sprogbrug omfatter omstændigheder eller forhold, der nødvendigvis skal være til stede, for at en person kan opnå en bestemt lønnet beskæftigelse eller erhvervsmæssig beskæftigelse.
- 34 Denne bestemmelses ordlyd alene gør det imidlertid ikke muligt at afgøre, om udtalelser, der er afgivet uden for enhver igangværende eller planlagt ansættelsesprocedure af en person i en bestemt beskæftigelse eller et bestemt erhverv, er omfattet af dette direktivs anvendelsesområde. Der skal derfor tages hensyn til den sammenhæng, hvori den nævnte artikel 3, stk. 1, litra a), indgår, samt til formålet med det nævnte direktiv.
- 35 Det skal i denne henseende bemærkes, at direktiv 2000/78 er blevet vedtaget på grundlag af artikel 13 EF, efter ændring nu artikel 19, stk. 1, TEUF, hvorved Unionen tillægges en beføjelse til at træffe hensigtsmæssige foranstaltninger til at bekæmpe forskelsbehandling på grund af bl.a. seksuel orientering.
- 36 I overensstemmelse med artikel 1 i direktiv 2000/78, og som det fremgår af såvel titlen på og præambelen til som indholdet af og formålet med direktiv 2000/78, tilsigter dette direktiv at fastlægge en generel ramme for at bekæmpe forskelsbehandling bl.a. på grund af seksuel orientering for så vidt angår »beskæftigelse og erhverv« med henblik på at gennemføre princippet om ligebehandling i medlemsstaterne ved at yde alle personer en effektiv beskyttelse mod forskelsbehandling bl.a. på grund af denne årsag (jf. i denne retning dom af 15.1.2019, E.B., C-258/17, EU:C:2019:17, præmis 40 og den deri nævnte retspraksis).
- 37 9. betragtning til dette direktiv fremhæver navnlig, at beskæftigelse og erhverv er afgørende områder, når det gælder om at sikre lige muligheder for alle og bidrage effektivt til, at alle borgere kan deltage i fuldt omfang i det økonomiske, kulturelle og sociale liv, og til den personlige udvikling. I denne retning anføres det ligeledes i 11. betragtning til det nævnte direktiv, at forskelsbehandling på grund af bl.a. seksuel orientering kan hindre opfyldelsen af målene i EU-traktaten, særlig opnåelsen af et højt beskæftigelsesniveau og et højt socialt beskyttelsesniveau, højnelse af levestandarden og livskvaliteten, økonomisk og social samhørighed og solidaritet samt fri bevægelighed for personer.
- 38 Direktiv 2000/78 konkretiserer således på det område, som det omfatter, det generelle princip om forbud mod forskelsbehandling, der nu er fastsat i chartrets artikel 21 (jf. i denne retning dom af 17.4.2018, Egenberger, C-414/16, EU:C:2018:257, præmis 47).
- 39 Henset til dette formål og i betragtning af karakteren af de rettigheder, direktiv 2000/78 tilsigter at beskytte, samt de grundlæggende værdier, der ligger til grund for direktivet, kan begrebet »vilkårene for adgang til lønnet beskæftigelse [...] og erhvervsmæssig beskæftigelse« som omhandlet i dette direktivs artikel 3, stk. 1, litra a), der definerer dette direktivs anvendelsesområde, ikke fortolkes indskrænkende (jf. analogt dom af 12.5.2011, Runevič-Vardyn og Wardyn, C-391/09, EU:C:2011:291, præmis 43, og af 16.7.2015, CHEZ Razpredelenie Bulgaria, C-83/14, EU:C:2015:480, præmis 42).

- 40 Domstolen har allerede fastslået, at direktiv 2000/78 kan finde anvendelse i situationer, der med hensyn til beskæftigelse og erhverv vedrører udtalelser om »vilkårene for adgang til lønnet beskæftigelse [...] og erhvervsmæssig beskæftigelse, herunder [...] ansættelsesvilkår« som omhandlet i artikel 3, stk. 1, litra a), i direktiv 2000/78. Domstolen har navnlig fastslået, at dette begreb kan omfatte offentlige udtalelser vedrørende en bestemt ansættelsespolitik, der er afgivet, selv om den ansættelsesordning, der skal vurderes, ikke er baseret på offentligt udbud eller en direkte forhandling efter en udvælgelsesprocedure, der forudsætter indlevering af ansøgninger og en forudgående udvælgelse af ansøgningerne i henhold til arbejdsgiverens interesser (jf. i denne retning dom af 25.4.2013, *Asociația Accept*, C-81/12, EU:C:2013:275, præmis 44 og 45).
- 41 Domstolen har ligeledes fastslået, at den omstændighed alene, at udtalelser, der antyder en homofobisk ansættelsespolitik, ikke hidrører fra en person, der har retsevne til direkte at fastlægge den pågældende arbejdsgivers ansættelsespolitik eller handleevne til at binde eller repræsentere denne arbejdsgiver i forbindelse med ansættelser, ikke nødvendigvis er til hinder for, at sådanne udtalelser kan være omfattet af denne arbejdsgivers vilkår for adgang til lønnet beskæftigelse og erhvervsmæssig beskæftigelse. I denne henseende har Domstolen præciseret, at den omstændighed, at arbejdsgiveren ikke udtrykkeligt tog afstand fra de omhandlede udtalelser, lige som offentlighedens eller de berørte kredses opfattelse, udgør relevante faktorer som den nationale ret kan tage i betragtning i forbindelse med den samlede vurdering af de faktiske omstændigheder (jf. i denne retning dom af 25.4.2013, *Asociația Accept*, C-81/12, EU:C:2013:275, præmis 47-51).
- 42 Desuden udelukker den omstændighed, at der på det tidspunkt, hvor de pågældende udtalelser blev afgivet, ikke var planlagt forhandlinger med henblik på ansættelse, ikke umiddelbart muligheden for, at sådanne udtalelser er omfattet af det materielle anvendelsesområde for direktiv 2000/78.
- 43 Det følger af disse betragtninger, at selv om visse omstændigheder, såsom at der ikke foreligger en igangværende ansættelsesprocedure eller planer om at gennemføre en sådan, ikke er afgørende med henblik på at afgøre, om udtalelser vedrører en bestemt ansættelsespolitik og dermed er omfattet af begrebet »vilkårene for adgang til lønnet beskæftigelse [...] og erhvervsmæssig beskæftigelse« som omhandlet i artikel 3, stk. 1, litra a), i direktiv 2000/78, er det imidlertid nødvendigt, for at sådanne udtalelse er omfattet af direktivets materielle anvendelsesområde, således som dette er defineret i denne bestemmelse, at de faktisk har tilknytning til en bestemt arbejdsgivers ansættelsespolitik, hvilket indebærer, at den forbindelse, de har med vilkårene for adgang til lønnet beskæftigelse og erhvervsmæssig beskæftigelse hos denne arbejdsgiver, ikke er af hypotetisk art. Den nationale ret skal vurdere, om der foreligger en sådan forbindelse inden for rammerne af en samlet vurdering af de omstændigheder, der er kendetegnende for de pågældende udtalelser.
- 44 Hvad angår de kriterier, der skal tages i betragtning i denne forbindelse, skal det præciseres, således som generaladvokaten ligeledes i det væsentlige har anført i punkt 53-56 i sit forslag til afgørelse, at for det første er navnlig den status, som ophavsmanden til de pågældende udtalelser har, og den egenskab, hvori den pågældende har udtalt sig, relevante, idet det på baggrund heraf skal fastlægges, om han enten selv er en potentiel arbejdsgiver, eller om han, retligt eller faktisk, er i stand til at udøve en afgørende indflydelse på ansættelsespolitikken eller på en potentiel arbejdsgivers beslutning om ansættelse eller i det mindste i offentlighedens eller de berørte kredses opfattelse fremstår som værende i stand til udøve en sådan indflydelse, selv om han ikke har retsevne til at fastlægge den pågældende arbejdsgivers ansættelsespolitik eller handleevne til at binde eller repræsentere denne arbejdsgiver i forbindelse med ansættelser.
- 45 For det andet er arten og indholdet af de pågældende udtalelser relevant. Disse skal knytte sig til vilkårene for adgang til lønnet beskæftigelse og erhvervsmæssig beskæftigelse hos den pågældende arbejdsgiver og fastlægge denne arbejdsgivers hensigt om at forskelsbehandle på grund af et af de kriterier, der er fastsat i direktiv 2000/78.

- 46 For det tredje skal den sammenhæng, hvori de omhandlede udtalelser blev afgivet, tages i betragtning, navnlig deres offentlige eller private karakter, eller den omstændighed, at de har været genstand for en formidling til offentligheden, uanset om dette er sket via de traditionelle medier eller via sociale netværk.
- 47 Denne fortolkning af direktiv 2000/78 kan ikke afkræftes af den eventuelle begrænsning af udøvelsen af ytringsfriheden, som den forelæggende ret har anført, at den ville kunne medføre.
- 48 Ytringsfriheden er ganske vist som et væsentligt grundlag for et demokratisk og pluralistisk samfund, der afspejler de værdier, som Unionen i overensstemmelse med artikel 2 TEU er støttet på, en grundlæggende rettighed, der er sikret ved chartrets artikel 11 (dom af 6.9.2011, Patriciello, C-163/10, EU:C:2011:543, præmis 31).
- 49 Som det fremgår af chartrets artikel 52, stk. 1, er ytringsfriheden ikke en absolut rettighed, og dens udøvelse kan indeholde begrænsninger, forudsat at de er fastlagt i lovgivningen, og at de respekterer denne rettigheds væsentligste indhold samt proportionalitetsprincippet, dvs. at de er nødvendige og faktisk svarer til mål af almen interesse, der er anerkendt af Unionen, eller et behov for beskyttelse af andres rettigheder og friheder. Som generaladvokaten har bemærket i punkt 65-69 i sit forslag til afgørelse, er dette imidlertid tilfældet i den foreliggende sag.
- 50 De begrænsninger af udøvelsen af ytringsfriheden, der kan udledes af direktiv 2000/78, er netop fastlagt i lovgivningen, idet de følger direkte af dette direktiv.
- 51 Disse begrænsninger overholder i øvrigt ytringsfrihedens væsentligste indhold, eftersom de udelukkende finder anvendelse med henblik på at opnå formålene med direktiv 2000/78, dvs. sikre princippet om ligebehandling med hensyn til beskæftigelse og erhverv samt opnåelsen af et højt beskæftigelsesniveau og et højt socialt beskyttelsesniveau. De er derfor begrundet i disse formål.
- 52 Sådanne begrænsninger overholder ligeledes proportionalitetsprincippet, for så vidt som begrundelserne for forskelsbehandling, der er forbudt, er opregnet i artikel 1 i direktiv 2000/78, hvis materielle og personelle anvendelsesområde er afgrænset i dette direktivs artikel 3, og indgrebet i udøvelsen af ytringsfriheden ikke går videre, end hvad der er nødvendigt for at nå det nævnte direktivs mål, idet det kun forbyder udtalelser, der udgør en forskelsbehandling med hensyn til beskæftigelse og erhverv.
- 53 De begrænsninger af udøvelsen af ytringsfriheden, der kan udledes af direktiv 2000/78, er desuden nødvendige for at sikre de rettigheder med hensyn til beskæftigelse og erhverv, som tilkommer de personer, der tilhører de persongrupper, som er kendetegnet ved en af de i dette direktivs artikel 1 opregnede begrundelser.
- 54 Såfremt udtalelserne – i modsætning til den fortolkning af begrebet »vilkårene for adgang til beskæftigelse [...] og erhvervsmæssig beskæftigelse«, der er angivet i artikel 3, stk. 1, litra a), i direktiv 2000/78, og som er anført i nærværende doms præmis 43 – ikke var omfattet af dette direktivs materielle anvendelsesområde alene med den begrundelse, at de blev afgivet uden for en ansættelsesprocedure, bl.a. i forbindelse med en audiovisuel underholdningsudsendelse, eller at de var udtryk for ophavsmandens personlige holdning, ville det være selve kernen i den beskyttelse, som dette direktiv giver med hensyn til beskæftigelse og erhverv, der kunne gøres illusorisk.
- 55 Som generaladvokaten i det væsentlige har anført i punkt 44 og 57 i sit forslag til afgørelse, sker den primære udvælgelse i enhver ansættelsesprocedure således mellem de personer, der vælger at ansøge, og dem, der ikke gør det. Meningsstilkendegivelser af forskelsbehandlende karakter med hensyn til beskæftigelse og erhverv fra en arbejdsgiver eller en person, der opfattes, som om han kan få afgørende indflydelse på en virksomheds ansættelsespolitik, vil imidlertid kunne afskrække de omhandlede personer fra at søge en stilling.

- 56 Følgelig kan udtalelser, der er omfattet af det materielle anvendelsesområde for direktiv 2000/78, således som det er defineret i direktivets artikel 3, ikke falde uden for den ordning til bekæmpelse af forskelsbehandling med hensyn til beskæftigelse og erhverv, der er indført ved dette direktiv, med den begrundelse, at disse udtalelser er blevet afgivet i forbindelse med en audiovisuel underholdningsudsendelse, eller at de er udtryk for deres ophavsmands personlige holdning angående den kategori af personer, som de omhandler.
- 57 I den foreliggende sag tilkommer det den forelæggende ret at vurdere, om de omstændigheder, der kendetegner de i hovedsagen omhandlede udtalelser, gør det muligt at fastslå, at forbindelsen mellem disse udtalelser og vilkårene for adgang til beskæftigelse og erhvervsmæssig beskæftigelse i det pågældende advokatfirma ikke er af hypotetisk art, idet en sådan vurdering er af faktisk karakter, og i forbindelse med denne vurdering, at anvende de kriterier, der er identificeret i nærværende doms præmis 44-46.
- 58 Henset til ovenstående betragtninger skal det andet spørgsmål besvares med, at begrebet »vilkårene for adgang til lønnet beskæftigelse [...] og erhvervsmæssig beskæftigelse«, der er indeholdt i artikel 3, stk. 1, litra a), i direktiv 2000/78 skal fortolkes således, at dette begreb omfatter udtalelser fra en person i forbindelse med en audiovisuel udsendelse, ifølge hvilke denne person aldrig ville ansætte eller samarbejde med personer med en vis seksuel orientering i sin virksomhed, og dette selv om der ikke forelå en igangværende ansættelsesprocedure eller var planer om at gennemføre en sådan, forudsat at forbindelsen mellem disse udtalelser og vilkårene for adgang til lønnet beskæftigelse og erhvervsmæssig beskæftigelse i denne virksomhed ikke er af hypotetisk art.

Det første spørgsmål

- 59 Med det første spørgsmål ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om direktiv 2000/78 skal fortolkes således, at det er til hinder for en national lovgivning, hvorefter en sammenslutning af advokater, hvis vedtægtsmæssige formål er at sikre retsbeskyttelsen for personer, der bl.a. har en bestemt seksuel orientering, og at fremme kulturen med og overholdelsen af denne kategori af personers rettigheder, som følge af dette formål og uafhængigt af, om den eventuelt arbejder med gevinst for øje, automatisk har kompetence til at anlægge søgsmål med påstand om overholdelse af de forpligtelser, der følger af dette direktiv, og i givet fald kræve erstatning, når der er foretaget handlinger, som kan anses for at udgøre en forskelsbehandling som omhandlet i det nævnte direktiv af den nævnte kategori af personer, og der ikke kan identificeres en krænket person.
- 60 I henhold til artikel 9, stk. 2, i direktiv 2000/78 sikrer medlemsstaterne, at foreninger, organisationer og andre juridiske personer, der efter kriterierne i deres nationale ret har en legitim interesse i at sikre, at dette direktivs bestemmelser overholdes, er berettigede til – enten på vegne af eller til støtte for klageren med dennes godkendelse – at indtræde som part i klagen til retslige og/eller administrative instanser med henblik på håndhævelse af forpligtelserne i dette direktiv.
- 61 Det følger således af selve ordlyden af denne bestemmelse, at den ikke pålægger medlemsstaterne, at en sammenslutning såsom den i hovedsagen omhandlede skal gives kompetence til at anlægge søgsmål med påstand om overholdelse af de forpligtelser, der følger af direktiv 2000/78, når der ikke kan identificeres en krænket person.
- 62 Artikel 8, stk. 1, i direktiv 2000/78, sammenholdt med 28. betragtning til dette direktiv, fastsætter, at medlemsstaterne kan vedtage eller opretholde bestemmelser, som er gunstigere for beskyttelsen af princippet om ligebehandling end bestemmelserne i dette direktiv.
- 63 Med støtte i denne bestemmelse har Domstolen fastslået, at artikel 9, stk. 2, i direktiv 2000/78 på ingen måde er til hinder for, at en medlemsstat i sin nationale lovgivning foreskriver, at foreninger, som har en legitim interesse i at sikre, at direktivet overholdes, har ret til at indlede retslige eller administrative

procedurer med henblik på håndhævelse af forpligtelserne i direktivet, uden at der handles på vegne af en bestemt klager, eller at der ikke kan identificeres en klager (dom af 25.4.2013, Asociația Accept, C-81/12, EU:C:2013:275, præmis 37).

- 64 Når en medlemsstat foretager et sådant valg, tilkommer det denne at fastlægge vilkårene for, at en sammenslutning såsom den i hovedsagen omhandlede kan anlægge søgsmål med påstand om, at det fastslås, at der foreligger en ved direktiv 2000/78 forbudt forskelsbehandling, og at pålægge sanktioner herfor. Det påhviler den bl.a. at afgøre, om det påvirker sammenslutningens søgsmålskompetence i denne henseende, hvorvidt denne handler med gevinst for øje eller uden gevinst for øje, og at præcisere rækkevidden af et sådant søgsmål, herunder navnlig de sanktioner, der vil kunne pålægges som resultat heraf, idet sådanne sanktioner i henhold til artikel 17 i direktiv 2000/78 skal være effektive, stå i rimeligt forhold til overtrædelsen og have en afskrækkende virkning, herunder når der ikke kan identificeres en krænket person (jf. i denne retning dom af 25.4.2013, Asociația Accept, C-81/12, EU:C:2013:275, præmis 62 og 63).
- 65 Henset til ovenstående betragtninger skal det første spørgsmål besvares med, at direktiv 2000/78 skal fortolkes således, at det ikke er til hinder for en national lovgivning, hvorefter en sammenslutning af advokater, hvis vedtægtsmæssige formål er at sikre retsbeskyttelsen for personer, der bl.a. har en bestemt seksuel orientering, og at fremme kulturen med og overholdelsen af denne kategori af personers rettigheder, som følge af dette formål og uafhængigt af, om den eventuelt arbejder med gevinst for øje, automatisk har kompetence til at anlægge søgsmål med påstand om overholdelse af de forpligtelser, der følger af dette direktiv, og i givet fald kræve erstatning, når der er foretaget handlinger, som kan anses for at udgøre en forskelsbehandling som omhandlet i det nævnte direktiv af den nævnte kategori af personer, og der ikke kan identificeres en krænket person.

Sagsomkostninger

- 66 Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den forelæggende ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagsomkostningerne. Bortset fra de nævnte parter udgifter kan de udgifter, som er afholdt i forbindelse med afgivelse af indlæg for Domstolen, ikke erstattes.

På grundlag af disse præmisser kender Domstolen (Store Afdeling) for ret:

- 1) Begrebet »vilkårene for adgang til lønnet beskæftigelse [...] og erhvervsmæssig beskæftigelse«, der er indeholdt i artikel 3, stk. 1, litra a), i Rådets direktiv 2000/78/EF af 27. november 2000 om generelle rammebestemmelser om ligebehandling med hensyn til beskæftigelse og erhverv, skal fortolkes således, at dette begreb omfatter udtalelser fra en person i forbindelse med en audiovisuel udsendelse, ifølge hvilke denne person aldrig ville ansætte eller samarbejde med personer med en vis seksuel orientering i sin virksomhed, og dette selv om der ikke forelå en igangværende ansættelsesprocedure eller var planer om at gennemføre en sådan, forudsat at forbindelsen mellem disse udtalelser og vilkårene for adgang til lønnet beskæftigelse og erhvervsmæssig beskæftigelse i denne virksomhed ikke er af hypotetisk art.
- 2) Direktiv 2000/78 skal fortolkes således, at det ikke er til hinder for en national lovgivning, hvorefter en sammenslutning af advokater, hvis vedtægtsmæssige formål er at sikre retsbeskyttelsen for personer, der bl.a. har en bestemt seksuel orientering, og at fremme kulturen med og overholdelsen af denne kategori af personers rettigheder, som følge af dette formål og uafhængigt af, om den eventuelt arbejder med gevinst for øje, automatisk har kompetence til at anlægge søgsmål med påstand om overholdelse af de forpligtelser, der

følger af dette direktiv, og i givet fald kræve erstatning, når der er foretaget handlinger, som kan anses for at udgøre en forskelsbehandling som omhandlet i det nævnte direktiv af den nævnte kategori af personer, og der ikke kan identificeres en krænket person.

Underskrifter